

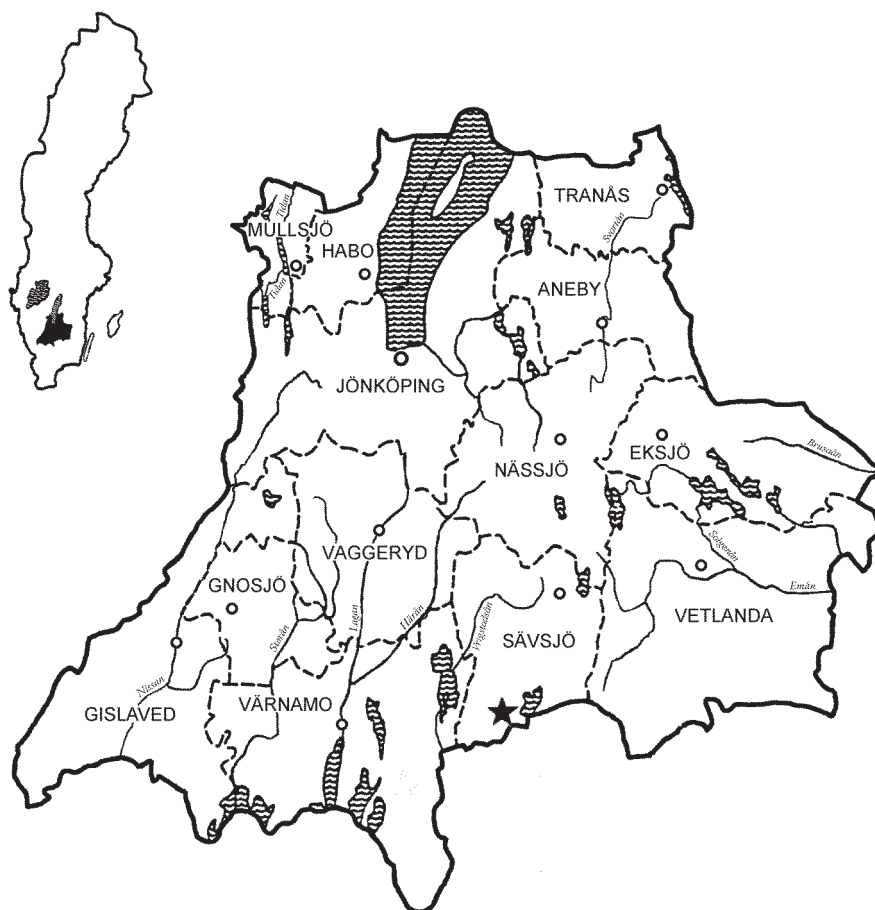
Björka 1:3 m.fl.

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför planerad utökad
täktverksamhet, Hjälmteryd socken i Sävsjö kommun,
Jönköpings län

Björka 1:3 m.fl.

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför planerad utökad täktverksamhet,
Hjälmseryd socken i Sävsjö kommun, Jönköpings län

Rapport, foto och kartor: Anna Ödeén
 Grafisk design: Anna Stålhammar
 Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
 Tel: 036-30 18 00
 E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

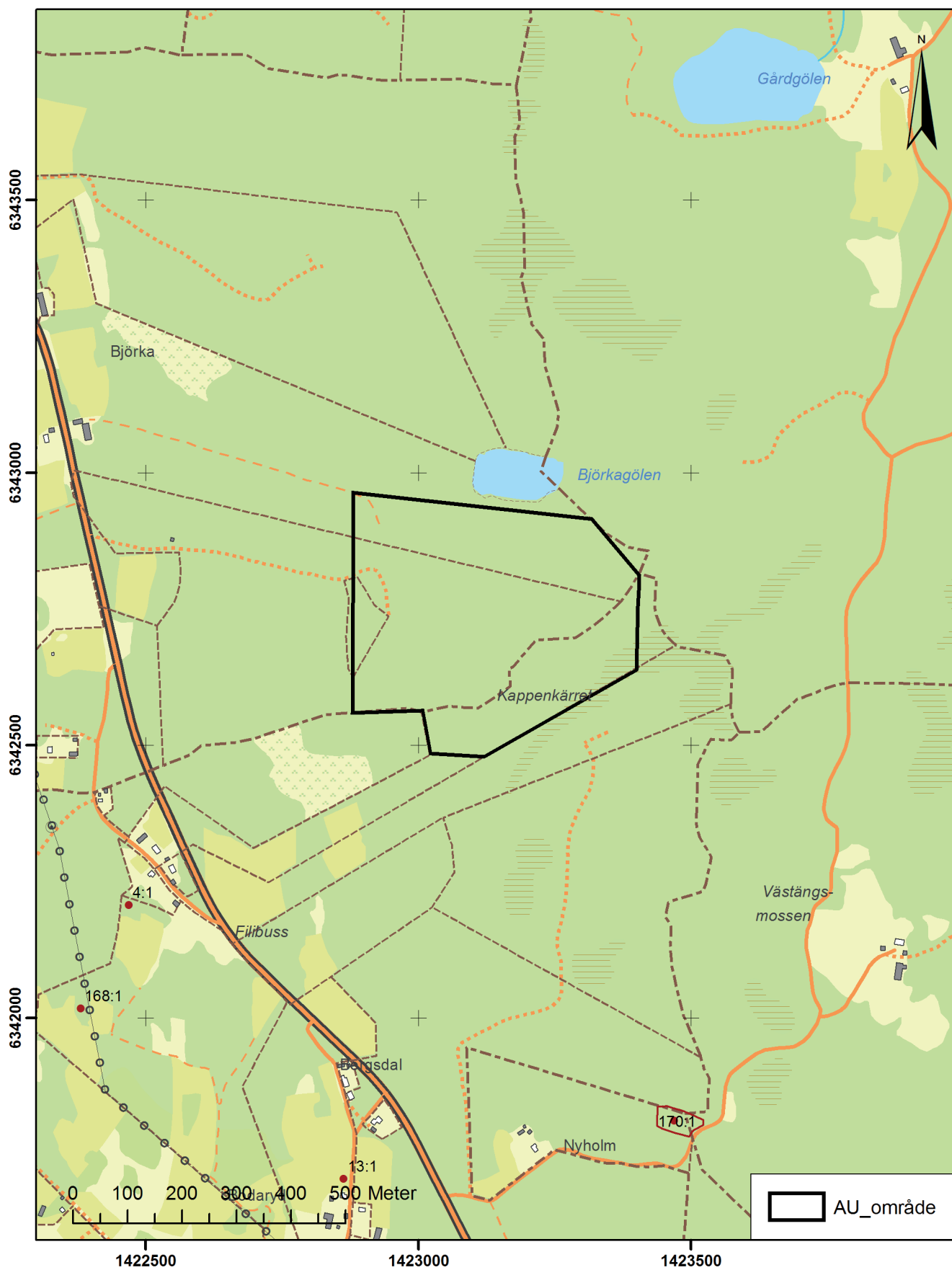
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
 Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2010

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	6
Resultat.....	6
ID 1, röjningsröseområdet i söder.....	6
ID 2, röjningsröseområdet i öster.....	8
ID3, gränssten.....	8
ID4, Ensamliggande röjningsröse i norr.....	8
Fynd.....	8
Sammanfattning.....	8
Åtgärdsförslag.....	9
Administrativa uppgifter.....	10
Referenser.....	10
Tryckta källor.....	10
Arkiv.....	10
Kartunderlag.....	10

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Utredningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Inledning

I april 2010 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastigheterna Björka 1:3 och 1:4 samt Hjälmseryd-Bodaryd 1:29, Hjälmseryd socken i Sävsjö kommun. Anledningen till utredningen var planerna på att utöka den befintliga täktverksamheten i området. Ytan som utreddes var cirka 200 000 m² (FIGUR 1).

Uppdragsgivare var Geo Pro AB i Jönköping. Ansvarig arkeolog i fält samt för föreliggande rapport var Anna Ödeén, Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Målsättning för den arkeologiska utredningen var att ta reda på om det inom området fanns förut ej kända forn- och kulturhistoriska lämningar. Utredningen skulle också ge länsstyrelsen underlag för att bedöma om det fanns behov för en arkeologisk utredning, etapp 2, i området.

Metoden för att genomföra detta har varit dels en kart- och arkivgenomgång, dels en fältinventering. Under fältarbetet mättes de nyupptäckta lämningarna in digitalt med hand-gps.

Topografi

Det aktuella utredningsområdet omger en redan befintlig exploateringsyta i form av en bergtäkt med tillhörande körvägar och dumphögar (FIGUR 3). Den centrala delen av området ligger högst och cirka 240 meter över havet. Området består sedan av sluttningar mot norr, öster och söder, där de lägst belägna områdena ligger 225 meter över havet.

Hela området är kraftigt kuperat, med berg i dagen samt större och mindre stenblock. Insprängt bland detta finns också sankare partier. Jordmånen är morän.

I områdets södra och norra del växer äldre blandbarrskog med inslag av löv medan de östra delarna utgörs av något yngre tallskog. Ytorna närmast den befintliga bergstakten är avverkade.

Utredningsområdet avgränsas till största delen av våtmarker och kärr. I norr ligger Björkagölen med angränsande våtare marker varav stora delar är utdikade. I sydöst ligger Kappenkärret. På generalstabskartan från 1873 finns i detta område en plats med namnet *Träbron*, vilket också pekar på att vatten stått på platsen längre tillbaka. Sydväst om området finns spår av mossodling med tillhörande diken.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Med anledning av den planerade utökade bergstakten besiktade länsstyrelsen i ett tidigt samrådsskede det aktuella området. Man konstaterade då att det fanns fossil åker med röjningsrösen i anslutning till tåkten. I övrigt finns inga tidigare registrerade forn- eller kulturhistoriska lämningar i utredningsområdet.

Däremot finns ett antal registrerade lämningar i närområdet. 800 meter åt nordväst ligger RAÄ 2, som är ett vägmärke i form av en milstolpe. 650 meter åt sydväst ligger RAÄ 4, ett 20 meter stort röse, på en plats benämnd *Drakabacken*. I övrigt är det kulturhistoriska lämningar i form av torp som karaktäriserar området runt tåkten. Torplämningarna har, förutom själva husgrunden, spår av ekonomibyggnader, källare, brunnar, röjningsrösen, murar och röjda ytor. I fornminnesregistret är dessa benämnda RAÄ 170 *Ljungsdal*, RAÄ 171 *Hultastugan* och RAÄ 172 *Håcksaplan*.

Ortnamnet Björka kommer från *birke* som betyder björkbestånd. Första gången som namnet nämns i historiska dokument skrivs det *Byrkiom* och det är år 1371 (Agertz 2008).

Tidigare undersökningar

Inga arkeologiska undersökningar eller andra antikvariska insatser har tidigare gjorts i närområdet.

Resultat

ID 1, röjningsröseområdet i söder

Omedelbart söder om den befintliga tåkten hade sedan tidigare länsstyrelsen iakttagit ett antal röjningsrösen. Under utredningsarbetet dokumenterades dessa samt en stenmur (FIGUR 3).

Röjningsrösen

Ett 15-tal röjningsrösen påträffades, runda till ojämna i formen och 2–4 meter i diameter. Anläggningarna var 0,4–0,8 meter höga och innehöll sten i storleken 0,2–0,6 meter. Vissa av röjningsrösen var upplängda mot jordfasta block.

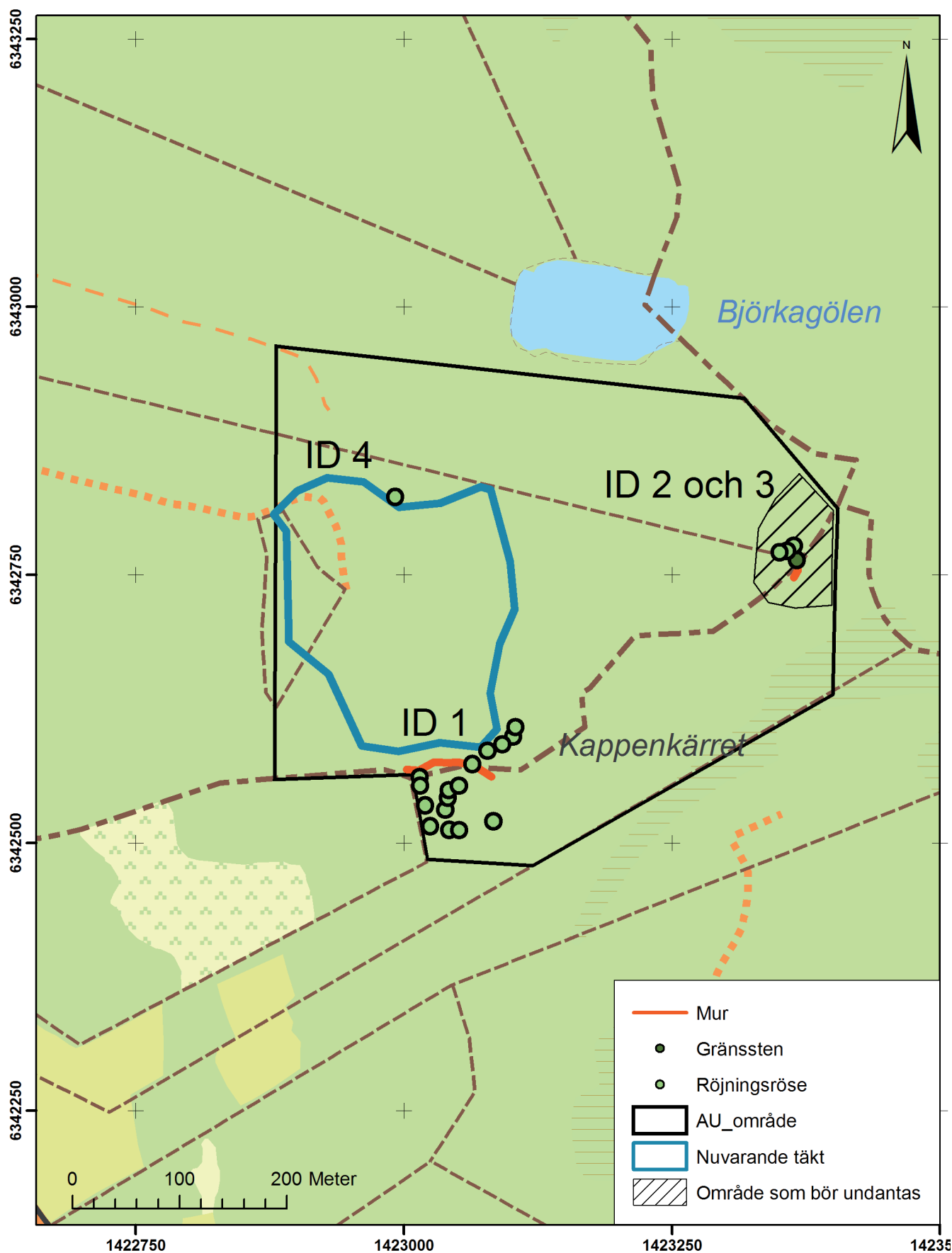
Till karaktären var dessa rösen vad som brukar betecknas som yngre med toppig form och ojämt stenmaterial (FIGUR 2).

Stenmur

Bland röjningsrösen låg en 65 meter lång, delvis utrasad, stenmur. Den var uppbyggd av 0,2–1,5 meter stora stenar som var lagda i 2 till 3 skikt. Muren var 0,4–1 meter hög och 2–3 meter bred.

FIGUR 2. Röjningsröse. Foto: Anna Ödeén.

FIGUR 3. Påträffade anläggningar. Skala 1:2 000.

FIGUR 4. Gränsstenen. Foto: Anna Ödeén.

ID 2, röjningsöseområdet i öster

I undersökningsområdets allra östligaste del påträffades ytterligare 3 röjningsrösen samt en stenmur. På storskifteskartan från 1822 benämns den här ytan ”oxhagen”. På generalstabskartan från 1873 ligger norr om dessa en gård vid namn *Bökås*. Eventuellt kan den fossila åkern vara en lycka som hör till denna gård. Själva platsen för gården ligger dock utanför utredningsområdet.

Röjningsrösen var likt de ovan beskriva av yngre karaktär och oregelbundna, något avlånga i formen. Rösen var upp till 4 meter stora samt 0,4–1,2 meter höga och med en stenstorlek på 0,4–0,8 meter.

Muren var 20 meter lång, 1–1,5 meter bred och 0,4–0,8 meter hög. Stenarna i muren var 0,3–0,7 meter och lagda i 1 till 3 skikt.

ID 3, gränssten

I muren i röjningsöseområdet i öster stod en gränssten. Vid denna möts två gränser, dels en fastighetsgräns, dels en bygräns, i det här fallet mellan byarna Björka och Bodaryd (FIGUR 3).

Stenen var av sandsten och 0,4 meter hög, 0,3 meter bred och 0,15 meter tjock vid basen (FIGUR 4).

ID 4, ensamliggande röjningsröse i norr

Intill och norr om dagens täktområde påträffades ett ensamliggande röjningsröse (FIGUR 3). Det var 2 meter i diameter och 0,5 meter högt. Stenarna i röset var 0,2–0,6 meter stora. Till karaktären var röjningsröset sentida liksom övriga. Det är inte omöjligt att det funnits fler rösen intill detta som tagits bort i samband med tidigare utvidgning av täkten.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs under utredningen.

Sammanfattning

I ett område omfattande cirka 200 000 m² har en arkeologisk utredning genomförts med anledning av planerna på utökad täktverksamhet. Området ligger i Hjälmteryds socken och består av kuperad blockig moränmark.

Utredningen genomfördes dels genom kart- och arkivstudier, dels genom inventering i fält. Under fältarbetet påträffades sentida röjningsrösen och stenmurar samt en gränssten.

Åtgärdsförslag

Med tanke på röjningsrösenas utseende och karaktär är troligen dessa av yngre datum och samtida med intilliggande stenmurar. Anläggningarna är inmätta digitalt och dokumenterade. Enligt Jönköpings läns museum bör den fossila åkern, ID1 och ID4 inte utgöra något hinder för fortsatt täktverksamhet i området.

Däremot är den fossila åkern och muren i områdets östra del med tillhörande gränssten av antikvariskt intresse (FIGUR 3). Enligt Jönköpings läns museum bör därför ytan med röjningsrösen, stenmur och gränssten, ID 2 och ID3 undantas från fortsatt exploatering.

Inga lämpliga boplatslägen påträffades i utredningsområdet på grund av den kraftigt kuperade och steniga terrängen.

Länsstyrelsen beslutar i ärendet.

ID	Lämningstyp	Beskrivning	Status	Åtgärd
1	Fossil åker	Område med röjningsrösen och stenmur	ÖKHL	Ingen åtgärd
2	Fossil åker	Område med röjningsrösen och stenmur	ÖKHL	Undantas från exploatering
3	Gränsmärke	Gränssten	ÖKHL	Undantas från exploatering
4	Fossil åker	Ensamliggande röjningsröse	ÖKHL	Ingen åtgärd

TABELL 1. Kulturhistoriska lämningar som framkom i samband med fältinventeringen. Förklaringar: ÖKHL: övrig kulturhistorisk lämning. De åtgärder som rekommenderas gäller om lämningarna berörs direkt av exploatering.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd:	431-14965-09
Jönköpings läns museums dnr:	25/2010
Beställare:	Geo Pro AB
Rapportansvarig:	Anna Ödeén
Fältansvarig:	Anna Ödeén
Teknisk inmätning:	Anna Ödeén
Fältarbets tid:	2010-04-29–2010-04-30
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Sävsjö kommun
Socken:	Hjälmseryd socken
Fastighetsbeteckning:	Björka 1:3 och 1:4, Hjälmseryd- Bodaryd 1:29
Belägenhet:	Värnäs 5E 8e
Koordinater:	SV x 6342530 y 1422910
Undersökningsyta:	ca 200 000 m ²
Fornlämningstyp:	Fossil åker
Tidsperiod:	Historisk tid

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

Agertz, J. 2008. *Om ortnamn i Jönköpings län*. Meddelanden från Jönköpings läns hembygdsförbund och Stiftelsen Jönköpings läns museum LXXVII. Jönköping.

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv.

Kartunderlag

Storskifteskartan. 1822. 06-HJM-61.

Generalstabskartan. 1873. Växjö J243-20-01.

Ekonomiska kartan. 1950. Värnäs J133-5E 8e 52.

I ett område omfattande cirka 200 000 m² har en arkeologisk utredning genomförts med anledning av planerna på utökad täktverksamhet. Området består av kuperad blockig moränmark. Utredningen genomfördes dels genom kart- och arkivstudier, dels genom inventering i fält. Under fältarbetet påträffades sentida röjningsrösen och stenmurar samt en gränssten

